

GİRİŞ ZİKİR HAKKINDA

Zikir, daima Hakk'ı hatırdâ tutarak O'ndan gafil olmaktan ve O'nu unutmaktan uzak durmaktır.

Daha geniş mânâda tanımlanarak denilmiştir ki zikir, zikredilenle ilintili şeyleri kalple ve dille tekrarlamaktır. Bu, Allah'ın (c.c.) bir ismi, herhangi bir sıfatı, bir hükmü, bir fiili, bunları delilleriyle ispat ederek savunma, O'na bir yakarış, gönderdiği peygamberlerin kıssaları, evliyâların menkıbeleri, sâlih insanların hikâyeleri olabilir. Bunlar üzerine konuşan, arz ve semâyı temâşâ edip Allah'ın (c.c.) azameti üzerine tefekkür eden, O'nun emirlerine uyup, yasaklarından sakınan zâkir sayılır.

Zikir bazen dille, bazen kalple bazen de âzâlarla yapılır. Açıkta olabilir, gizli olabilir. Zikir yaparken dilini, kalbini ve âzâlarını aynı anda kullanan iyi bir zâkirdir.

Dille yapılan zikir, kelimelerin telaffuzuyla olur. Buna açıkta zikir yapmak denir. Dille yapılan zikrin pek çok âyet ve hadiste belirtildiği üzere fazileti büyüktür.

Bazı zikirler, namaz esnasında ve namazdan sonra, hacda, uyurken ve uyandıktan sonra, yemekten önce, araca

binerken, sabah ve akşam vakti yapılan zikirler gibi zaman ve mekânla sınırlandırılmışken, diğer bazıları herhangi bir sûretle sınırlandırılmaksızın “سبحان الله، الحمد لله، لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم” (Subhanallah, elhamdülillah, lâ ilâhe illallah, Allahu ekber, lâ havle velâ kuvvete illâ billahî'l-aliyyi'l-azîm; Allah'ı tesbih eder, O'na hamd ederim, O'ndan başka ilâh yoktur, En yüce varlık O'dur, Günahlardan sakınma ve taatleri işlemek için güç ve tâkat bulma ancak O'nunladır.) gibi yaratıcıya övgü içeren lafızlar ve “*Rabb'imiz! unutursak veya hatâya düşersek bizi sorumlu tutma.*” (Bakara, 286) gibi dua şeklinde olabilir.

“اللهم صل على سيدنا محمد” (O'na olan tâzimini, övgünü, rızânı, mağfiretini artır) şeklinde Peygamber Efendimiz'e (s.a.s) salavat getirmek de bir çeşit zikirdir. Salavat gibi dua mahiyetindeki zikirler, zikre yeni başlayan kimsenin kalbine belli lafızlarla yapılan zikirlerden daha fazla etki eder. Zîra dua eden kişi, Rabb'ine daha bir yakınlık duyar.

Bazı zikir çeşitleri, Allah'ın (c.c.) zikreden kimseyi gördüğünü, ona yakın olduğunu hissettirir. Bu şekilde zâkir, Rabb'inin varlığını daha yakından hisseder, edep sınırlarından dışarı çıkmaz, gaflete düşmez, şeytanın hilelerinden korunur ve ibâdetlerini huşû içerisinde yapar.

ZİKRİN KAZANDIRDIKLARI

İnsan zikirle meşgul oldukça, yaptığı bu zikir onu zikirde bir üst kademeye taşır. Huzûr-ı kalb ile yapılan zikir, zâkirin mertebesine uygun fütûhâtın davetçisidir.¹ İmam Gazzâlî (r.a) şöyle der: “Gerçekte zikir, zikredilenin kalbe bütünüyle hâkim olması ve zikrin ortadan kaybolmasıdır. Zikir üç katmandan ibarettir. Katmanların ardında öz bulunur. Öze ulaşmak için bunları geçmek gerekir. En dıştaki katman dil ile zikirdir. Zâkir durmadan diliyle zikir yapar, bu esnada kalbini de diliyle birlikte olması için zorlar, zîra kalbin zikre iknâ edilmesi gerekir.² Nihayetinde kalp dile eşlik eder. Kendi haline bırakılırsa düşüncelere dalar gider.³ Kalp dille ortak zikre başladığında, kalpteki nurla şehvî arzular ve şeytanî düşünceler yanarak yok olur. Sonra zikrin hâkimiyetini kalbin devralmasıyla dilin zikri

- 1 Allah (c.c.) zikir sayesinde, zâkirin durumuna göre ona birtakım şeyler bahşeder; zâkir, henüz seyr-i sülûka yeni başlamışsa, Allah (c.c.) ona yaptığı zikrin ecrini verir, huzûr-ı kalp bahşeder. Zâkir âlimse, Allah (c.c.) ona ledünnî ilim bahşeder, bilmediklerini öğretir. Bu şekilde zâkirin derecesine göre kendisine zikirle bahşedilecek olan lütuflar değişkenlik gösterir.
- 2 Dille zikir yaparken, kalbinde dilin söylediğini idrak etmesi, Allah'ın (c.c.) huzurunda olduğunu bilip, O'nun celâl ve azametini hissetmesi gerekir.
- 3 Sadece dille zikir yapılacak olsa, insanın düşünceleri dünyevî işlere kayar, dilin söylemekte olduğuna odaklaşmak mümkün olmaz.

azalmaya başlar. Kalpten yayılan nur tüm âzâları doldurur. Kalp ağyardan (Allah'ın dışında her şeyden) arınır, vesveseler kesilir, artık şeytan ona yaklaşamaz olur.⁴ Kalp pürüzsüz bir ayna gibi ilâhî mârifetleri ve tecelliyatı yansıtmaya başlar. Bu zikrin ikinci katmanıdır. Zikir kalbin her hücreğine sirâyet ettikten sonra diğer organlarda da yayılmaya başlayınca her organ kendince Allah'ı (c.c.) zikretmeye koyulur. İşte bu da zikrin üçüncü katmanıdır.”

Ceriri (r.a) şöyle der: “Bir dostumuz daima ‘Allah Allah’ derdi. Bir gün üzerine bir kütük devrilmesi sonucu kafası yarıldı. Yere akan kanlar ‘Allah’ yazıyordu.”

Bir kalbe zikir girdiğinde orada başka birini istemez. “Lâ ilâhe illallah” zikrinin bir anlamı da budur. Zikir geldiği yerde bir odun bulursa onu yakarak nura dönüştürür. Orası karanlıksa aydınlatır. Girdiği yer aydınlıksa daha bir aydınlık hale getirir. Zikir, vücutta fazla yemekten ve haram lokmalardan kaynaklanan fazlalıkları yok eder. Helâl gıdalarla oluşan hücrelere ise dokunmaz. Vücut bu şekilde temizlendikten sonra, her bir organ zikretmeye başlar. Zikir önce beyinde başlar. Zikreden âzâlar nefesli çalgılara üflerken çıkan ses gibi ses çıkarır. Zikir, bir yere sefere çıktığında mehteranla birlikte giden sultan gibidir. Zikir, Hakk'ın dışındaki şeyleri uzaklaştırmaktır. Bir yerde bulunduğu tıpkı suyun ateşi kovması gibi kendisine zıt olan şeyleri kovar.

Zikreden âzâlar, su şırıltısı, rüzgâr uğultusu, tutuşurken ateşin çıkardığı ses, değirmen sesi, atların ayak sesi

4 Nurun var olmasıyla karanlıklar ortadan kalkacağından, kalbe zikir girince şeytan oradan kaçar.

ve rüzgârın etkisiyle yaprakların çıkardığı ses gibi daha başka sesler de çıkarır.

İnsanın bünyesinde toprak, su, ateş, hava gibi yerde ve göklerde bulunan maddelerdeki pek çok değerli ve değersiz elementler vardır. İşte insanın özünde bu elementler bulunduğundan, zikir ânında kendisinden bu sesler duyulan biri, Allah'ı (c.c.) pek çok lisanla zikretmiş olur. Bu durum dilin bütünüyle zikre dalmasının bir neticesidir. Öyle ki bazen zâkir, zikretmeyi bıraktınca kalbi zikretme arzusuyla ana rahminde bebeğin hareket etmesi gibi kıvrılır durur.

Denir ki, “Kalp Îsâ bin Meryem (a.s) misali, ana sütü gibi zikirle beslenir de gelişip büyüyünce ondan Hakk'a doğru arzular, sesler ve yakarışlar yükselir, zikre ve zikredilene duyulan iştiyakla.”

Kalple yapılan zikir arı vızıltısını andırır; ne çok yüksek ne de çok alçak bir sestir. Zikredilen varlık kalbe yerleşip de zikir ortadan kaybolunca zâkir, ne zikre ne de kalbe dönüp bakar. Şayet bu esnada dönüp de zikre ya da kalbe bakarsa bu onu meşgul eder, zikrettiği yaratıcısıyla arasına perde gerer. İşte bu fenâ hâlidir. “Fenâ” insanın kendinden geçmesi, herhangi bir âzâsını, kendi düşünce âleminde ve dışarıda olup biten hiçbir şeyi hissetmemesidir. Zâkir, Allah'a (c.c.) seyr-i sülûku esnasında her şeyden geçer. Şayet bu esnada kendinden geçtiğinin farkına varırsa bu onu yolundan alıkoyar. Esas olan, zâkirin zikirle kendinden geçmesi ve bununda farkında olmamasıdır. Fenâda fenâ bulma, fenâ hâlinin en üst basamağı, Hz. İbrâhim'in (a.s) “Ben Rabb'ime gidiyorum. O bana

doğru yolu gösterecek.” demesi gibi, Allah’a (c.c.) doğru giden yolun başlangıcıdır.

Bu şekilde kendinden geçme hâli çok nadir olur ve olduğu zaman da fazla uzun sürmez. Şayet bir kimsede bu hâl devam etse, öteki âlemlere doğru süzülür, saf sûretiyle hakîkî var oluşu temâşâ eder, üzerine meleklerin nakşı işlenir, hakîkî sûretleriyle melekler, peygamberler ve evliyânın ruhları ona tecellî eder. Böylece bazı hakîkatlere erişir. Daha işin başında bunlarla karşılaşan zâkir, daha tanımlanamayacak hâllerle karşılaşır, her şeyin hakikatini idrak eder. İşte bu son nokta zikrin özüdür. Zikre dille başlanır sonra zorlama ve daha sonra isteyerek kalbin zikretmesiyle devam edilir. Sonunda ise zikredilen varlık, kalbi bütünüyle sarar ve ortada zikir denilen bir şey kalmaz. İşte Peygamber Efendimiz’in (s.a.s), “*Cennet bahçelerinde dolaşmak isteyen Allah’ı bolca zikretsin.*”⁵ ve “*Hafaza meleklerinin duymadığı gizli zikir, duydukları zikirten yetmiş kat daha faziletlidir.*” hadislerinin mânâlarındaki sır burada yatmaktadır.

Gizli zikir, zâkir ve mezkûrun birlikte kaybolup gitmesidir. Gizli zikir, aşka dalıp gözlerden kaybolmaktır. Onu bırakmak istesenez de o sizi bırakmaz. Gizli zikir içinizde kanat çırparak sizi huzura davet eder. Yapılan gizli zikir tüm bedeninizi sararak adeta sizi esir alır. Onun ateşi sönmez, nuru yok olmaz. Bir yandan etrafınızda ateşler yanıp tutuşurken diğer yandan göğre doğru nurlar yükselir ve üzerinize nurlar yağar. Gizli zikirle meşgul olan zâkir, yüzünden yükselen nurla zikrini sürdürür.

5 Ebû Dâvûd, Fiten: 2; Tirmizî, Cehennem: 2, Nesai, Cum’a: 31; Darimi, Mukaddime: 13 – Siyer: 6.

Kalbinizle hissettiğiniz her zikri hafaza melekleri işitir. Ancak zikrettiğiniz varlıkta bütünüyle kaybolup, zikir yapmakta olduğunuz bilincini yitirdiğinizde, işte bu zikri hafaza melekleri de duyamaz.

Huşû duymadan kelimelerle yapılan zikir dilin zikri, huşû içinde kalple yapılan zikir kalbin zikri, kendinizden geçerek zikrettiğiniz varlıkta kaybolup giderek yaptığınız zikirse gizli zikirdir.

Varlık âleminin gıdası cisimlerin hareket etmesi, bâtınî âlemin gıdası kalplerin hareket etmesi, sırlar âleminin gıdası sükûnet, aklın gıdası ise Allah'la (c.c.) birlikte olmak için sükûnette fenâ bulmaktır.

Ağız yoluyla alınan besinler ruhları doyurmaz. Ruhları ve kalpleri doyuran şey zikrullahtır:

“Bunlar, îman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.” (Ra'd, 28).

Zikir yaptığınızda sizi işiten varlıklar da sizinle birlikte zikre koyulur. Dilinizle zikrederken etrafınızdaki nesnelere, kalbinizle zikrettiğinizde dünya ve içerisindekiler, nefsinizle zikrettiğinizde gök ve içerisindekiler, ruhunuzla zikrettiğinizde kürsî ve içerisindekiler, aklınızla zikrettiğinizde arşı omuzlayan ve etrafında tavaf eden melekler ve mukarrabinin ruhları, gizlice zikrettiğinizde ise zikir, Zât-ı mukaddes'e ulaşana kadar arş ve içerisindekiler sizinle birlikte zikre koyulur.

NEFS

Nefs, yaşama, algılama ve hareket etme gücüne sahip latif bir cevherdir. Tüm canlılarda bulunan bu nefse ruh denir. Ruh kalp ile beden arasında bir yerdedir. *“Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nispet edilemeyen mübârek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna erİştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.”* (Nûr, 35) âyetinde doğuya ve batıya özgü olmayıp, mübârek bir ağaç diye söz edilen zeytin ağacıyla işaret edilen şeyin ruh olduğu söylenir. Zîra insan ruhuyla yükselir, onunla arınır. Ruh ne sadece gayb âlemine, ne de sadece varlık âlemine nispet edilir.

Nefs-i emmâre vardır, levvâme vardır ve nefis-i mutmainne vardır. Kötülükleri emreden nefis-i emmâre, bedenın arzularına meyleder, zevkler ve şehvî arzular peşinde sürükler, kalbi aşağılara doğru çeker. Nefs-i emmâre şerrin ta kendisi, kötü ahlâkın, kötü fiillerin kaynağıdır. İnsanların

taşıdığı nefis genelde bu türdendir. Nefs-i emmâre karanlıktır. Karanlık bir evde tutuşturulmuş kandil gibi zikir onu aydınlatır.

Nefs-i levvâme kalbin nuruyla bir miktar aydınlanan nefstir. Kalbin uyarmasıyla bir miktar gaflet uykusundan uyanır, rubûbiyet ve mahlukiyet arasında gidip gelirken bir miktar kendine çeki düzen verir. Ne zaman tabiatı gereği kendisinden bir miktar kötülük sâdır olsa ilâhî uyarı yetişip onu uyarır. Sonra nefis dönüp kendini kınamaya başlar, yaptıklarından tövbe eder. Bunun içindir ki Allah (c.c.), “*Kıyâmet gününe yemin ederim. Kendini kınayan (pişmanlık duyan) nefse yemin ederim.*” (Kıyâmet, 1-2) âyetiyle nefis-i levvâme üzerine yemin eder.

Nefs-i levvâmenin gözleri görür olmuştur. O sanki pis ve çirkin şeylerle dolu olan bir evde gibidir. Var gücüyle bu evi temizlemeye çalışır, Allah’a (c.c.) tövbe eder, devamlı zikirle meşgul olur. Temizlikten sonra evin eşyalarına çeki düzen verir, evi süsler ki ev sultanın ziyaretine hazır hâle gelsin.

Zikir sultanı eve yerleşip hak tecellî edince nefis mutmainneye döner. Artık nefis kalbin nuruyla nurlanmış, kalbin peşine takılıp cennetlere doğru yükselmiş, kötülükleri terk etmiş, Rabb’ine boyun eğmiş, onun huzurunda durmuştur. Sonra Rabb’i ona şöyle hitap eder, “*Ey Nefs-i mutmainne! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabb’ine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir.*” (Fecr, 27-30)⁶

6 Fecr, 27-30. âyetteki “*Nefs-i mutmainne*” tâbiri: Allah’ı tek İlâh kabul edip O’nun peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği bütün buyruklara bütün gönüllü ile inanan, tam bir teslimiyetle îmânının gereğini yapan mümindir. Bu söz, ona, ruhunu teslim edeceği sırada söylenecektir.

ZİKRİN FAZİLETLERİ

Zikrin faziletine dair pek çok âyet ve sahih hadis vardır. Bu âyet ve hadislerden bazılarını burada nakledelim:

“Ey inananlar! Allah’ı çokça zikredin. Ve O’nu sabah-akşam tesbih edin. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O’dur. Melekleri de size istiğfar eder. Allah, müminlere karşı çok merhametlidir.” (Ahzâb, 41-43)⁷

“Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatar-ken (her vakit) Allah’ı anarlar...” (Âl-i İmrân, 191).

“...Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (Ahzâb, 35).

“Öyle ise siz beni anın ki ben de sizi anayım.” (Bakara, 152).

“Bunlar, îman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.” (Ra’d, 28).

7 Ahzâb, 41-43. âyette geçen sabah-akşam tâbiri bütün vakitleri içine almaktadır. Tesbih ve zikir, öncelikle “Subhanallah”, “Elhamdülillah”, “Lâ ilâhe illallah”, “Allahu ekber” ve “Lâ havle velâ kuvvete illâ billahî'l-aliyyi'l-azîm” ifadeleriyle yapılır.